

ЄВДОКИМОВ ЮРІЙ, студент 2 курсу
Миколаївського інституту права
Національного університету «Одеська
юридична академія»
Науковий керівник:
Щукін В. В., к. і. н., доцент

ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ СВЯТОГО ДУХА В СЕЛИЩІ БОГОЯВЛЕНСЬКУ

В умовах національного і культурного відродження українського народу, побудови демократичної держави все більшого значення набуває питання дослідження історичного минулого України. Невід'ємною частиною національно-культурної спадщини є історія храмів, яка впродовж тривалого часу перебувала поза увагою українських істориків та краєзнавців. На жаль, значна частина цих споруд не збереглися до нашого часу. На Миколаївщині таким прикладом є церква Святого Духа в селищі Богоявленську. Історія цього храму мало досліджена. Лише наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. з'явилися перші згадки про цю церкву в дослідницьких роботах. Про основні етапи історії створення храму йшлося в роботах з історії храмів Миколаєва та миколаївщини Д.І. Заковоротного. Окремі відомості про цей храм містяться в дослідженнях з історії Богоявленська В.А. Кас'яновського та Н.О. Кухар-Онишко [1]. Але поки що відсутня жодна спеціальна робота з історії Богодухівського храму. Автор статті ставить на меті на основі архівних матеріалів й інших історичних джерел та узагальнення досліджень, здійснених істориками-краєзнавцями, здійснити спробу комплексного дослідження історії богоявленського храму Святого Духу.

В посаді Богоявленськ ще з кінця ХVІІІ ст. діяв храм Богоявлення Господнього, парафіянами якого були жителі посаду та сусіднього села Балабанівки. З кінця 60-х рр. ХІХ ст. населення посаду інтенсивно зростало внаслідок того, що він перетворювався на значний економічний центр регіону. Старий Богоявленський храм, що знаходився в центрі поселення виявився замалим для задоволення релігійних потреб жителів.

В 1872 р. правління Богоявленської волості звернулося в губернське управління з проханням про видачу позички на будівництво церкви в сумі 5000 рублів. У позичці було відмовлено, і в 1880 р. жителі почали збирання коштів на будівництво нової церкви. Але грошей як завжди не вистачало. І тоді у 1886 р. жителі Богоявленська звернулися до військового губернатора Миколаєва адмірала А.А. Пещурова з проханням дозволити розібрати розташовані в Богоявленську старі солдатські казарми, залишки військового госпіталю, і використати камінь для будівництва нової церкви на кошти парафіян. Такий дозвіл було отримано і незабаром розпочалося будівництво храму. Він знаходився на лівому боці від дороги з Миколаєва, навпроти того місця, де свого часу стояв палац Потьомкіна. Це місце низинне, і щоб церква могла підніматися над округою, дзвіниця її зроблена дуже високою. Більшу частку коштів на

будівництво храму вносили купці. У той час Богоявленськ був відомим центром торгівлі: продавали переважно хліб і худобу, та й оборот ярмарків був досить прибутковим. У ті часи за традицією, ярмарки проводилися двічі на рік: на свято Вознесіння Господнього і в день Різдва Пресвятої Богородиці [1, с. 31]. Але основним капіталом для спорудження церкви послужив запасний капітал громади в 45 тисяч руб., зібраний від віддачі в орендне утримання земельних ділянок, що залишилися від переселених на Кавказ богоявленських міщан. На додаток до цього капіталу надійшло чимало пожертв грошима, речами і особистою працею. Особливої подяки заслуговує голова М. Шалаєв, який багато пожертвував на храм грошима і речами, він довгий час перебував як скарбничий і голова будівельного комітету [3, с. 109].

Вже в 1887 р. освятили головний вівтар в ім'я Святого Духа, а в 1894 р. завершилось спорудження грандіозного трьохпрестольного храму – правий престол в ім'я Покрови Пресвятої Божої Матері; лівий – в ім'я Святого Миколи Чудотворця. Це був самий величний храм в Херсонській губернії – площа забудови становила 500 кв. м, висота дзвіниці – 67 м. На ній золочений хрест висотою 3,5 м. Храм прикрашали 24 декоративних купола. На центральному об'ємі будівлі височів на високому барабані потужний головний купол, оточений чотирма меншими банями. Ще один купол вінчав дзвіницю, такої ж висоти, що і головний купол. Решта 18 маленьких куполів розташовувались по периметру будівлі і мали декоративне значення. Зі спогадів Надії Федорови Бедь, жительки селища Жовтневого 1934 року народження «У Святодухівській церкві купола були дерев'яні. Ставили без цвяхів. Після її вибуху довго пахло смолою». Ошатному зовнішньому вигляду будівлі відповідав багатий інтер'єр – чудовий іконостас та інше церковне оздоблення [3, с. 110]. Церква побудована у популярному в той час церковно-візантійському стилі, дуже красива і велика: вона могла вмістити понад дві тисячі вірян. Внутрішнє убранство храму вражало своїм багатим оздобленням. Зі спогадів Петра Івановича Маханьковського, жителя селища Жовтненве, 1926 року народження: «Святодуховская церковь была выбелена. Звонница – двухэтажная. На 1-м этаже большой 100-пудовый колокол, на 2-м – полный набор колоколов. И один сигнальный колокол на случай всеобщего сбора или пожара. Когда церковь закрывали, то маленькие колокола выбрасывали из окон, а для большого использовали специальные приспособления. Хоры для певчих были внизу. Во время войны шла служба. Полы были деревянные». При церкві діяла церковно-парф'яльна школа [1, с. 31]. Саме на місці тодішньої приходської школи діє невеликий новоспоруджений сучасний храм, що також має назву Святого Духа.

Історія храму в радянський період склалася досить драматично. Спочатку, в 1921 – 1922 рр. храмову споруду націоналізовано та передано в орендне користування релігійній громаді. Активний наступ на храми почався з створенням в СРСР Союзу воєнничих безбожників. Створений він був у 1925 р. на з'їзді кореспондентів газети "Безбожник" і поставив своєю метою ідейну боротьбу з релігією в усіх її проявах. У Миколаєві відділення Союзу безбожників знаходилось у будівлі закритої на той час караїмської кенаси. Розпочалася широка і бурхлива атеїстична кампанія, підтримана місцевою владою. Церкви закривали, передавали їх під клуби, школи, музеї. Безбожники організовували збір підписів жителів, де вимагали закрити храми і знімати

дзвони. Так, в Богоявленську на великому зібранні було прийнято постанову: закрити церкву і зняти дзвони. За це проголосувало 770, ймовірно не так давно віруючих людей. Проти – 230, тож доля храму була вирішена, його закрили [2, с. 38]. Ще раніше з храму вивезли срібні та золоті богослужбові речі та предмети внутрішнього оздоблення храму, познімали дзвони. Зі спогадів Дарини Петровни Луди, жительки селища Жовтневого, 1929 року народження: «До війни в Святодухівській церкві був овочевий склад». Місцеві жителі розповідали, що на початку війни влітку 1941 р. на верхівці церковної дзвіниці розміщувався спостережний пункт моряків берегової оборони. Очевидці, будучи хлопчиками, приносили морякам воду і фрукти, а ті, у свою чергу дозволяли їм розглядати в бінокль околиці Богоявленська. Вони запевняють, що в ясну погоду з дзвіниці у бінокль було видно околиці Херсона та Очакова.

У серпні 1941 р. селище Жовтневе (колишній Богоявленськ) було окуповано німецькими військами. Німецька окупаційна адміністрація толерантно поставилася до ініціативи жителів селища щодо відновлення богослужбової діяльності в приміщенні храму і вже восени 1941 р. Богоявленський храм Святого Духу знов відкрився. Церква продовжувала богослужіння до березня 1944 р. 19 березня 1944 р., за три дні до звільнення Богоявленська, німецькі війська підірвали вибухівкою обидві богоявленські церкви, про що свідчить документ, що наводиться нижче [2, с. 44].

От як про це згадують очевидці: «17 березня 1944 р. німецькі фашисти з ранку почали виганяти жителів Богоявленська в Миколаїв. У цей день німці на машинах привезли ящики і почали вивантажувати їх у церкву, яка перебувала на вул. Торговій. Це бачили не тільки жителі, які проживали поблизу церкви, але і люди навколишніх сіл, яких німці гнали етапом у м. Миколаїв. 19 березня 1944 р. між 9 – 10 годинами вечора, за декілька днів до визволення Богоявленська фашисти підірвали обидві церкви» [2, с. 44]. Камінь, що залишився після вибуху Святодухівської церкви в повоєнні роки використовувався на будівництво школи, приміщення якої теж не збереглося до наших днів. А будівлю колишньої парафіяльної школи зараз переобладнано під храм [3, с. 112]. Місце, де колись стояв храм більше ніколи не забудовувалося, на цьому місці зараз велика прямокутна площа.

Ми маємо різні погляди на життя, різні політичні, релігійні або атеїстичні переконання, це природньо, але не потрібно забувати про збереження історичних культурних пам'яток, а найголовніше пам'ятати і відтворювати вже втрачену історію. Так закінчила свою діяльність унікальна церква, яка вражала своєю красою усіх прихожан. Історія Богоявленського храму Святого Духа, певною мірою, відобразила всі драматичні моменти вітчизняної історії II половини XIX – I половини XX ст.

Список використаної літератури:

1. Заковоротний Д. И. Храмы Прибужья / Д. И. Заковоротний. Николаев: Гудым И. А., 2004. – 200. с.
2. Заковоротний Д. И. Храмы Николаева / Д. И. Заковоротний – Николаев, 2001. – 55. с.
3. Кухар- Оньшко Н. А. Богоявленск – колыбель Николаева: Очерк. – Николаев: Гудым И. А., 2013. – 208 с.